

Vecmamma Matilde ņem mani pie rokas, mēs ejam pa dzīvi ar viņas stāstiem. Dažbrīd manu roku saņem Made – vecmamma mamma. Arī viņai ir stāsti. Un vecmamma māsām un brālim.

Nāk kaimiņi un draugi ar saviem stāstiem. Un tā mēs kopīgi izejam cauri gadsimtam. Daudzi atstāstītie notikumi ir vēsturiski dokumentēti. Es ielienu noputējušās avīzēs, šķirstu “Atpūtas”, kuru lapas no daudzreizējas lasīšanas kļuvušas plānas un plūksnainas, arhīvos es atrodu pierādījumu tam, ka mani senči ir dzīvojuši un pieredzējuši visu to, par ko runājuši manā bērnībā. Viņus es saucu vārdos. Viņu fotoattēli ir saglabājušies biezos dzimtas albumos. Vakaros, kad apsēžos norakstīt no sevis to, kas dzīvo manās atmiņās, es ieeju citā pasaulē. Un tā nu man ir divas pasaules, un brīžiem liekas, ka pasaule, kura pastāvējusi pirms manis, ir īstāka nekā šī, kurā es sēžu un rakstu... Un man ir skumji, šķiroties no tās.

Māte un tēvs man neko nestāsta. Bet ir saglabājušās mātes dienasgrāmatas – vairākas pelēkas burtniņiņas, kurās ir viņas jaunības dienu sapņi un ilgas, un mīlestības. Ir tēva vēstules mātei no armijas, no studiju laikiem Rīgā un Maskavā. Ir vēstuļu kaudzītes, ko viens otram sūtījuši no dienvidu sanatorijām. Es uzdrīkstos šos sava laikmeta dokumentus paņemt un ievietot romānā. Bet tad es nedrīkstu viņus saukt vārdos. Viņi man nav atļauju devuši. Es dodu viņiem citus vārdus, un viņi tā jūtas pašapzinīgāki un drošāki, viņi sāk dzīvot savu dzīvi, un man atliek tikai nobrīnīties, kas ar viņiem notiek bez manas līdzdalības...

Visi atstāstītie notikumi ir patiesi. Bet romāna varoņu domas, izjūtas, pārdzīvojumi – tas ir viņu pašu ziņā. Viņi staigā savus ceļus, strīdas, mīl un cieš, un es pierakstu viņu balsis no pagājušā gadsimta – kā nu man ir izdevies tās sadzirdēt.

Maija Migla-Streiča





MAIJA MIGLA-STREIČA

*Matildes*  
GADSIMTS

Z ZVAIGZNE



821.174-94

Mi 283

Vāka un grāmatas dizaina autors *Aigars Truhins*

Grāmatā izmantoti fotoattēli no autores ģimenes personīgā arhīva. Vāka noformējumā izmantota vēsturiska pastkarte “Liepāja 1910. gadā”, bet nodaļu titullapās – fragments no kokgriezuma Andreja Reiņa darinātajā mēbelē.

**Maija Migla-Streiča**

**MATILDES GADSIMTS**

Apgāda vadītāja *Vija Kilbloka*

Projekta vadītāja *Bārbala Simsons*

Redaktore *Zaiga Lasenberga*

Mākslinieciskais redaktors *Aigars Truhins*

Maketētāja *Dace Polkmane*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6,  
Rīgā, LV-1010. Red. nr. L-4104.

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs.

Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums.

Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Maija Migla-Streiča, 2020

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2020

ISBN 978-9934-0-9135-3



## PROLOGS

Katrs cilvēks sevī nes pasauli. Bet kur teikts, ka cilvēkam nevar piederēt gadsimts – ar visu, kas tajā ir piedzīvots? Piederēt, lai pēc laika izgaistu bezgalīgajā Visumā, kur viss notiek vienlaikus, kur tagadne, pagātne un nākotne ir kopā... Matildes gadsimts aizsākās ostas pilsētā, kur tvaiķoņi gaidīja, lai tos piepilda ar oglēm un pārtiku, ar mantām un zirgiem, ar cilvēkiem, kas smiedamies un raudādami devās uz sapņu zemi Ameriku.

Matilde palika dzimtenē. Kopā ar māti un tēvu, ar māsām un brāli. Palika arī tad, kad vācu flote apšaudīja ostu, kad, meklējot pārtiku, pazuda tēvs, palika, kad Latvija pirmoreiz atguva brīvību. Dzīvoja Velnciema nomalē ar savu sapni par sarkanbaltsarkano karogu, ko, padomju okupantiem ienākot, redzēja nogrimstam jūrā. Un lielāko mūža daļu ticēja kādai balsij, kas solīja, ka karogs atgriezīsies.

Lai nodzīvotu pilnu gadsimtu, Matildei pietrūka trīs gadu sākumā un trīs beigās. Viņa nevarēja sagaidīt 20. gadsimta atnākšanu, jo piedzima trīs gadus pēc tās, un nevarēja priecāties par jaunas tūkstošgades sākumu, jo trīs gadus agrāk bija devusies pie saviem mīļajiem citā saulē. Ostas strādnieka meita ar četrus klašus izglītību, viņa vienlaikus pieredzēja dzimtas piecu paaudžu sieviešu likteņus un sagaidīja pasaulē nākam sesto paaudzi.

Cik ļoti Matildei ir sāpējusi pašas neizdevusies mīlestība un attiecības ģimenē... Bet šis ir patiešs stāsts par viņas gadsimtu, lai arī cik sāpīgs un nepieņemams bijis ģimenes koka sakņu savijums, kas ietieciens dvēselei svešādā un naidīgā pasaulē.

Sāpīgi ir uzplēst rētas un to uzrakstīt. Bet tās dzīvo smadzeņu cietajā diskā un neļaujas izdzēsties. Tikai šādi es varu sevi atbrīvot. Tāpēc Matilde atkal ir atgriezusies šajā pasaulē.



1  
Gadsimta sākums.  
Vecāki



Gruss aus Libau  
Привѣтъ изъ Либавы

Der Hafen

Verlag Joseph Neuberger, Libau

Agrs rīta saules stars iespīdēja istabā un meta uz pretējo sienu rūtotu atspīdumu no loga. Made kūra plīti, Ernests ģērbās, lai dotos uz ostu. Sešos sākās viņa maiņa – bija jākrauj preces kuģī, kas devās uz Ņujorku. Lepnais tvaikonis “Czarica”, kas stāvēja pie piestātnes un ap pusdienas laiku grasījās atstāt Liepāju, šogad jau bija četrdesmit trešais pēc skaita, un gads vēl tikai pusē. Ernests nevarēja saprast, kur tik daudz braucēju rodas, – katrs kuģis bija vai pārpildīts ar ceļotājiem, kuri, domājams, uz visiem laikiem devās plašajā pasaulē. Liepājas osta bija atvērta visiem. Avīzes laiku pa laikam ziņoja par lielo izbraucēju skaitu.

*Dāņu tvaikonis “Hasan” ceturtdien atstāja vietējo ostu ar 120 emigrantiem, dodamies ceļā uz Londonu. Liela daļa emigrantu turpinās ceļu līdz Transvlei Dienvidus-Afrikā. “Georgios I” sestdien aizveda uz Huli 325 emigrantus un 75 zirgus. “Esbjerg” devās uz Kopenhagenu ar 175 zirgiem.*

“Liepājas Atbalss” 27.07.1910

*Šinī gadā līdz 7. jūlijam caur Liepājas ostu uz ārzemēm izceļoja 41 100 aizgātņu un pasažieru. Šis gan ir priekš Liepājas rekorda skaitlis.*

“Liepājas Atbalss” 09.07.1913



Osta bija vistrokšņainākā un skaļākā vieta Liepājā, it īpaši dienās, kad šeit pietauvojās vai piestātnes gatavojās atstāt lielle tvaikoņi.

– Iet kā pie Bābeles torņa, – mājiniekiem stāstot par ostu, nosmējās Ernests. – Runā visādās valodās, pat suņi rej katrs savā valodā, un krievu zirgi zviedz citādi nekā latviešu. Piebrauc pilni piekrauti pajūgi, brīnums, ka māju ar visu skursteni neņem līdzī uz Ameriku.

– Visi jau uz Ameriku nebrauc, – iebilda Made.

– Lielākoties brauc gan. Amerikā esot darbs un laba dzīve. Ja vien var sadabūt naudu biļetēm, tad brauc veselām ģimenēm uz neatgriešanas. Krievi, poļi, ebreji, arī latvieši. Brauc raudādami, madamas vaimanā, vīri lamājas rupjiem vārdiem... daudzi nemaz negrib braukt, bet badā nomirt arī negribot.

Ernests un Made bija laimīgi tepat Jaunliepājā, mazajā Aleksandra ielas koka namiņā, kur viņiem pirmajā stāvā bija divas istabiņas un maza virtuvīte. Vakaros, pārnācis no ostas, Ernests stāstīja, kādus cilvēkus un notikumus viņam gadījies redzēt, ripinot uz kuģiem mucas un stiepjot uz muguras kartupeļu un miltu maisus. Lai gan Ernests bija tikai krāvējs, skatiens viņam bija vērīgs un viņš spēja pamānīt visu, kas notiek ostā, kur kuģi svilpa, piebrauca pajūgi ar cilvēkiem un saiņiem, cilvēki smējās un raudāja, klaigāja un skaļi sasaucās.

Ostmala smaržoja pēc darvas un malkas, pēc vēja un vēl pēc kaut kā... “Tā laikam smaržo plašā pasaule, uz kuriem tie daudzie cilvēki dodas,” nodomāja Made, pusdienlaikā nesdama Ernestam uz ostu rūtainā seģenē iesietu katliņu ar vārītiem kartupeļiem un saceptu speķi. Piena kanniņā viņa bija ielējusi rūgušpienu, kuru nogurušais un izslāpušais vīrs, piesēdis uz koka kastes, kāri izdzēra. Abiem bija

norunāta vieta pie spīķeriem, kur Made pusdienlaikā viņu gaidīja ar ēdienu. Ostā, skaļajā cilvēku jūklī, vienam otru atrast nebūtu iespējams.

Reiz gan uz brīdi tur iestājās klusums, nevienu nelaida klāt pie kāda liela pasažieru tvaikoņa, no kura nokāpa grezni tērptu cilvēku bars. Krastmalā sāka spēlēt orķestris. Ernests sākumā pat neaptvēra, ka tas ir cars, kurš kāpj lejā pa trapu, bet vēlāk no sarunām ostā saprata, ka redzējis pašu Nikolaju II. Un kāds tur brīnums, jo tolaik, gadsimta sākumā, Liepājas osta bija viena no lielākajām cariskās Krievijas ostām, kas to savienoja gan ar Eiropas valstīm, gan Ameriku.

*Liepājā īsi pirms Pirmā pasaules kara galvenās emigrantu pārvadāšanas firmas bija Krievijas–Austrumāzijas kuģniecības sabiedrība “Baltijas Lloids”, “Krievijas brīvprātīgā flote” un “Karlsberg, Spiro & Co”. Katrs no lielajiem tvaikoņiem varēja uzņemt 800 cilvēku, tomēr atsevišķi esot uzņēmumuši pat līdz 2000 pasažieriem vienā reisā. Uz Ameriku emigrantus veda tvaikoņi “Birma”, “Kursk”, “Czarica”, “Dvinsk”, uz Angliju “Odesa”, bet uz Vāciju – “Baltika” un vairāki citi. No Liepājas uz Ņujorku no 1906. līdz 1914. gadam izceļoja ap 200 000 cilvēku. To veicināja arī 1876. gadā izbūvētais Romnu dzelzceļš, kas Liepāju savienoja ar Iekš-krieviju maršrutā Liepāja–Mažeiki–Šauļi–Viļņa–Minska–Gomeļa–Romni (Poltavas guberņa Ukrainā).*

Materiāli no Liepājas muzeja krājumiem

Sastapšanās, kaut neklātienē, ar pašu cara tētiņu Ernestam bija par iemeslu, lai palielītos bērniem un paķircinātu Madi:

– Made, vai neredzi, ka man poga jakai izplīsusi? – viņš teica. – Un ja nu atkal atbrauc cars un ierauga mani bez



pogas? Viņš prasīs: kur ir tā slinkā sieva, kas nevižo tev pogu piešūt?

Made smējās un pogu piešuva. Viņa saimniekoja pa māju un to varēja atļauties, jo Ernests katru sestdienu, nākot mājās no darba, atnesa kaudzīti cara zelta rubļu. Ģimenē cits pēc cita pasaulē nāca četri bērni: Anna, Matilde, sauks par Tildiņu, kustīgā mazulīte Elza un pastarītis Rūdolfs. Rūdiņam reiz gadījās vienu smukās, spīdīgās naudiņas gabalu norīt. Viņš to gribēja tikai pagaršot, bet nez kā gludā naudiņa norijās. Tad bija liela brēkšana! Māte to uztvēra mierīgi un teica, gan jau naudiņa atradīsies. Un tiešām – otrā dienā, Rūdiņam sēžot uz podiņa, tajā kaut kas noskanēja un naudiņa bija klāt.

## ATSAUKTĀS DVĒSELES

Matildes atmiņā kā vienas no pirmajām bērniības atmiņām uz visu mūžu bija iespiedies gadījums ar Melno grāmatu.

Blakus mājā nomirusi kāda vientuļa veca sieva, ko apkārtējie uzskatījuši par burvi. Viņas nāves brīdī pēkšņi sākuši gaudot visi apkārtnes suņi un sacēlies liels vējš. Vecāki pārrunājuši kaimiņienes spējas buršanā un atcerējušies, kā viņa pratusi noburt kaimiņu Dāvi, ka tam vairs neviena meita nav virsū skatījusies.

– Kā tas ir – noburt? Vai es arī varu kādu noburt? – mātei, kas uz plīts cepa liepājnieku ierasto ēdienu – stri-malas –, uzplijās Tildiņa, kas savā sešu gadu vecumā bija nopietna un zinātkāra. Made neko neteica, bet dusmīgi uzmeta skatienu vecākajām meitām.

– Jūs tikai nesadomājiet iet uz burvenes māju – nevar zināt, kādas nelabas lietas tur atrodas! Var pārnest mājās kādu sērgu.

– Bet viņa taču ir mirusi! – iebilda Anna. – Ko viņa var mums padarīt?!

Māte aizgriezās, rindodama uz pannas jaunu miltos apvārtītu strimalu porciju. Bet meitenēm brīdinājums bija iekritis prātā. Tur varētu kas būt... Bet kas? Nākamajā dienā, kad māte, paņēmusi pie rokas savu mīluli pastarīti Rūdi, devās uz tirgu, Anna, vecākā meita, sāka gudrot:

– Ja nu mēs aizietu līdz tai mājai? Tikai pie durvīm pakatīsimies un skriesim projām.

Tildiņa bija pret:

– Bet mamma teica, lai neiet.

Padzirdējusi par iešanu, sāka dīkt Elziņa:

– Ietam, ietam! Elziņa arī ies!

Līdz ar to lieta bija izšķirta un visas trīs māsiņas, šķērsojušas divus pagalmus, nonāca pie vientuļās ostmalas mājiņas. Nožēlojamā ēka no ārpuses atstāja padrūmu iespaidu – tā bija nomelnējusi, maziem lodziņiem, no kuriem viens bija izsists un aizbāzts ar netīru lupatu. Durvis atradās pusvirus. Sākumā, kā runāts, tikai ieskatījās. Priekšā bija virtuve ar apkvēpušu katlu uz plīts, no griestiem nokarājās zāļu pušķīši. Smaržoja svešādi – it kā pēc pelašķiem, bet vēl kaut kā asa. Nekā baisa nebija. Meitenes pārkāpa pār sliksni un iegāja istabā. Vidū stāvēja brūns koka galds, pie sienas tumša kumode. Divi krēsli. Gulta ar lupatām. Vairāk nekā. Anna paraustīja kumodes augšējo atvilktni. Tāds kā lakats ar bārkstīm, svece... Elziņa, visu darot pakaļ vecākajai mātai, atspērusies vilka vaļā apakšējo atvilktni. Iekšā bija liela, melna grāmata. Tāda kā Bībele. Anna, jau būdama krietna lasītāja, cēla grāmatu ārā. Uzlika uz galda, ieskatījās... Tāda vēl nebija redzēta. Lapas grāmatai bija melnas, bet burti balti.

– Kā tas var būt – melnas lapas, balti burti? Tā laikam ir tā noburšanas grāmata, ar kuru nobūra Dāvi, lai meitas virsū neskatās, – sprieda Tildiņa.

– Lasi, lasi! – sauca Elziņa.

Bet tumšajā istabā kļuva baisi, tādas kā ēnas sabiezēja kaktos, arī smarža likās stiprāka, un trūka elpas. Meitenes nolēma doties ātrāk projām. Grāmatu ietina atvilktnē atrastajā lakatā un paņēma līdzi. Māte vēl nebija pārnākusi. Anna iztina grāmatu no lakata un nolika uz virtuves galda. Mazās apsēdās pretī klausīties. Šķīra grāmatu uz labu laimi, uzšķīra nodaļu ar nosaukumu “Kā atdzīvināt miroņus”. Tas bija kaut kas nedzirdēts! Vai tad miroņus var atdzīvināt? Tad jau arī vectēvu, kad tas nomira, nevajadzēja aprakt, bet atdzīvināt – lai staigā... Un baltraibo Bobi vajadzēja atdzīvināt...

Anna sāka skaļi lasīt. Tur nebija nekādu jokus. Bija teikts, kādas lietas nepieciešamas miroņu atdzīvināšanai, kāds rituāls jāveic un kādi vārdi jāskaita. Meitenes neko lāgā nesaprata, arī skaitāmais bija tāds dīvains. Tildiņai uzmetās zosāda.

– Tālāk nelasi! – viņa sauca. – Ja nu kāds mironis tūlīt ienāk pa durvīm?

– Sliktāk būs, ja nāks mamma un ieraudzīs grāmatu, – teica Anna, – tad viņa zinās, kur esam bijušas.

Meitenes nolēma grāmatu noslēpt. Ietina atpakaļ lakatā, un Anna, pakāpusies uz ķebliša, aizsniedzās līdz augstākajam virtuves plauktam un aizbāza grāmatu aiz lielā ievārījuma katla. Tiklīdz viņa nokāpa no ķebļa, virtuvē ieskrēja mazais Rūdiņš, bet tad jau nāca māte ar pirkumu grozu. Ienākot viņa redzēja, ka meitenes ir pārlietu klusas un nopietnas, pajautāja, kas noticis, bet Tildiņa atteica, ka sētā nobijušās no sveša vīra, un tā tas arī palika.

Tracis sākās naktī. Gulētāji pamodās no tā, ka virtuvē kāds apgāza bufeti. Bija dzirdams, ka bira laukā un plīsa šķīvji, šķindēja naži un dakšiņas. Tēvs izlēca no gultas un skrēja skatīties, kas tur ārdās. No āra loga iespīdēja pilnmēness gaisma, un nemaz nebija jādredz lampa, lai redzētu, ka viss ir savās vietās. Bufete stāvēja kā stāvējusi, visi trauki veseli. Vecāki likās atpakaļ gultā, sprieda, ka nosapņojuši. Jaunākās māsiņas iekāpa gultiņā pie Annas, un visas trīs saspiedās kopā nelāgās nojautās. Vienīgi Rūdis turpināja gulēt saldā maza bērna miedziņā.

Taču, tiklīdz ģimene laidās snaudā, viss atkārtojās. Naži un dakšiņas šķindēja vien. Atkal skrēja uz virtuvi, bet tur klusi un mierīgi. Nu miegs vairs nenāca, bija jādomā, kas tas varētu būt. Meitenēm kaut kāda nojauta bija, bet teikt neko nedrīkstēja...

Pēc ilgāka brīža, kad ģimene jau trešoreiz laidās snaudā, kāda nezināma roka virtuvē paņēma lielo pavārnīcu, kas karājās uz putras katla malas, apmaisīja putru, iesmēla un sāka skaļi strēbt. Parasti miermīlīgais tēvs, kas nekad nepacēla balsi ne uz bērniem, ne sievu, beidzot kļuva nikns.

– Es tam putras rijējam sadošu pa pieri! – viņš ieurojās un, paķēris pie gultas nolikto zābaku, metās uz virtuvi. Tur kā iepriekš – klusums.

Māte iededza petrolejas lampu. Putra nebija aiztikta. Pavārnīca sausa.

– Bet es tak dzirdēju, ka viens strebj, – teica tēvs.

– Spokojas. – Nu jau drebinājās arī māte, jo bija sastaпусies ar lietām, ko ar prātu nevar izskaidrot. Viņi abi ar tēvu noskaitīja Tēvreizi, pieteica to darīt arī meitenēm un pārmeta krustu visiem istabas stūriem. Līdz rītam viss bija mierīgi. Dienā māte pārsprīda nakts murgus ar kaimiņiem, un katra atcerējās no savas dzīves neizskaidrojamus



gadījumus. Vienai naktī klauvēts pie loga. Trīs reizes. Tonakt nomirusi laukos dzīvojuši māsa. Laikam atnākusi atvadīties. Otrai balts lācis stāvējis istabas vidū. Tas bijis uz salnām. Bet par tiem traukiem un putru sievas sprieda – kāds rūķis neganti izrīkojoties. Esot par tādiem dzirdēts.

Nākamajā naktī “rūķis” atkal klāt. Viss atkārtojās. Sākumā šķindēja trauki, tad kāds gāja pie putras katla. Atkal negulēta nakts un izbailes. No rīta māte kaut ko bija izdomājusi.

– Meitenes, vai tikai jūs neesat bijušas burvenes mājā?  
Anna un Tilda klusēja, bet mazā Elziņa sauca:

– Bijām, bijām, Anna lasīja grāmatu!

Nu meitenēm bija jārāda, kur grāmatu likušas. Māte novaidējās vien, kad ieraudzīja Melno grāmatu un uzzināja, ko viņas lasījušas. Paņēma grāmatu priekšautā un aiznesa projām no mājas. Uz kuriem – to viņa nevienam neteica. No tā laika mājās atkal bija miers.

Notikums ar Melno grāmatu Matildei līdz pēdējam sīkumam uz mūžu bija iespiedies atmiņā. Un ne tikai viņai. To atcerējās un stāstījumu papildināja arī viņas māte Made, kura nodzīvoja 97 gadus un piedzīvoja nākam pasaulē vēl arī savas dzimtas piekto paaudzi. Bet, kas Melno grāmatu sarakstījis, kas iespiedis un kā tas 19. gadsimtā bijis iespējams – uz melnām lapām dabūt baltus burtus, turklāt vēl latviešu valodā, – tas paliek noslēpums.

Bet būtiskākais ir tas, ka grāmatā rakstītajiem vārdiem tiešām bijis spēks un miroņu atdzīvināšana notikusi. Tikai atdzīvojušies nevis mirstīgā miesa, bet viņšaulē aizgājušo cilvēku dvēseles. Annai skaļi lasot grāmatu, tās atsauktas šaizemē un pierādījušas savu esamību dīvainā un nedaudz komiskā veidā. Iespējams, kāda no atsauktajām būtnēm, dzīvajos būdama, kā daudzi kurzemnieki senatnē, bijusi liela putras strēbēja.



*Matilde iesvētību dienā 1921. gadā*



*Elza iesvētību dienā 1923. gadā*